

UDK 808.62(091) "16"
Izvorni znanstveni članak
Primljen 26. XI. 1998.
Prihvaćen za tisak 15. VI. 1998.

Dragica Malić
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Strossmayerov trg 2, HR-10000 Zagreb

JEZIČNA SLOJEVITOST TAKOZVANA MARULIĆEVA MARIJINSKOG OFICIJA

Iz molitvenika što se pripisuje Maruliću za jezičnu se raščlambu izdvaja Marijinski oficij. Jezične se crte promatraju s obzirom na njihovu slojevitost u smislu stare/nove, odnosno knjiške/dijalekatske značajke.

Molitvenik što se pripisuje Maruliću, kojemu je Marijinski oficij glavni sastavni dio, uveo je u znanstvenu literaturu Franjo Fancev 1933. godine¹, a 1934. objavio je transkripciju oficija i *Psalama pokornih* iz tog molitvenika.² Maruliću se molitvenik pripisuje na temelju epigrama što se nalazi na 14. strani (nakon *Molitve prid pričešćenje*, a neposredno ispred Marijinskog oficija), u kojemu se spominje Marulić kao autor: »Marul tumači toj«, kao i na temelju sedam prepjeva crkvenih himni, koji se svi nalaze i u Lucićevu *Vrtlu*, a od kojih je šest (u šestercima i u dvanaesticima) u Marijinskom oficiju, a sedmi – »*Iman koji počine: Jesu dulcis memoria*« (u osmercima) pri samom kraju molitvenika, nakon niza molitava i *Psalama pokornih* s litanijama. Fancev drži da je molitvenik pisan »**najkasnije** potkraj prve polovine 16 stoljeća« te da se »on ili upravo njegov predložak« poslije Marulićeve smrti našao u onoj Marulićevoj ostavštini što je spominje Francisko Natalis-Božičević da je namijenjena Marulićevoj sestri opatici Biri³. Za sam Marijinski oficij Fancev kaže: »Autorom oficija u ovome rukopisu Marulić se

¹ Rad JAZU 245:12–17, te stihovi u dodatku.

² Djela JAZU 31:79–101, 102–105.

³ O.c., str. 12. – Da ime Marulićeve sestre nije *Biza*, kako navodi Fancev, nego *Bira*, vidi se na snimci Marulićeve pisma Katarini Obirtičevoj, što se nalazi među ilustracijama uz hrvatsko izdanje *Fiorentinskoga zbornika* (C. Verdiani, 1973). Do pogreške je moglo doći tako što je u Marulićevoj oporuci vjerojatno bilo upotrijebljeno tzv. *oblo r*, koje vrlo nalikuje današnjem slovu z. – Na temelju iste snimke vidi se da rukopis Maruliću pripisana molitvenika nije Marulićev.

može smatrati samo u smislu redaktora, jer se i njegov tekst naslanja na najstarije istovrsne hrvatske tekstove. Prema jednom takovu tekstu iz kraja 14 stoljeća⁴ Marulićev se oficij uglavnom razlikuje samo u tome, što je “Imne” i “Pisni”, što u njemu dolaze Marulić prepjevao u stihove; inače u svojim proznim dijelovima (i psalmima) stoje oni jedan prema drugome kao dvije dijalekatske redakcije istoga teksta.»⁵ To svoje mišljenje Fancev kasnije i potkrepljuje tekstovnom analizom najstarijih hrvatskih oficija, među kojima za tzv. Marulićev kaže da ima najmanje tragova crkvenoslavenske pramatičice, ali da mu je u osnovi isti tekst kao u dubrovačkim oficijima i da i u njemu »imade mjestimice riječi, koje se na odnosnim mjestima nalaze kao zaostaci iz crkvenoslovenskoga teksta ili i kao zaostaci iz starijih hrvatskih predložaka.«⁶ Na temelju primjera što ih navodi Fancev vidi se da su spomenuti crkvenoslavenski tragovi uglavnom semantičke prirode i traže tekstološku raščlambu. Izravnih leksičkih crkvenoslavizama, koji su pri letimičnom pregledu najuočljiviji, nema mnogo. Takvi su npr. *Gospodi, pomiluj! Krste, pomiluj!* 130, *Gospodine, pomiluj! Krste, pomiluj!* 77, 119, 140, *Pomiluj nas, Gospodine, pomiluj nas!* 135, *inostranci* 94, *sušu* 3r, *vinu* 3v, *voću podah* 41 i sl. Stoga ćemo ovdje jezičnu slojevitost tzv. Marulićeva oficija promatrati na drugim ravninama – onima na kojima se iskazuju *stare/nove* i *knjiške/dijalekatske* jezične značajke.

Iz onoga što je dosad rečeno razabire se da se navedeni molitvenik samo uvjetno može nazivati Marulićevim. Rukopis nije njegov⁷, a prepjevi iz crkvene himnodije očito jesu njegovi⁸. Dakle, molitvenik je ili prijepis autografa ili je neki drugi redaktor oficijeskog teksta samo upotrijebio Marulićeve stihove. Način kako je sastavljen molitvenik ne ukazuje na jednokratani prijepis s određenog predloška, nego prije na povremeno upisivanje tekstova: na početku se nalazi molitva prije pričesti, iza nje je nekoliko praznih strana⁹, zatim stihovi koji govore o Marulićevu autorstvu i namjeni ženskom auditoriju (»*Molite za ņega // ke koli čtite toj*«), pa navedeni Marijinski

⁴ Fancev ovdje misli na *Vatikanski hrvatski molitvenik* dubrovačke provenijencije – v. Djela JAZU 31, 3–78.

⁵ O. c., str. 13.

⁶ F. Fancev (1934:CI–CII, u poglavlju pod naslovom *Hrvatska oficija*). – Fancev na navedenom mjestu upravo govori o Marulićevim »oficijama«, ali Marulićev molitvenik, za razliku od poznatih molitvenika dubrovačke redakcije (koji sadrže još i oficije Svetoga Duha, Svetoga Krsta i oficij za mrtve), od oficija sadrži samo Marijinski oficij.

⁷ V. bilj. 3.

⁸ V. bilj. 1.

⁹ S upisom inkvizitorskog dopuštenja za upotrebu Oficija iz 1588. g. na 13. strani.

oficij, a za njim raznovrsne molitve¹⁰. Zatim slijede *Psalmi pokorni* i njima pripadne litanije i molitve, te navedeni osmerački himan *Jesu dulcis memoria* i u nastavku još dvije molitve, među kojima nešto nedostaje i od kojih je jedna upućena Mariji, a druga je opet molitva prije pričesti. Prema tome, čini se da se uvodni stihovi o Marulićevu autorstvu odnose samo na Marijinski oficij, i to – po onome što je naprijed rečeno – samo na njegove stihovane dijelove (što ne isključuje njegovo autorstvo prijevoda navedenog osmeračkog himna), dok su molitve očito starije i anonimne. To zaključujemo po molitvama koje nalazimo i u VHM i ADM¹¹, koje pak sa svoje strane sadrže tragove starije čakavske matice. Među molitvama Marulićeva molitvenika nalaze se i *Molitve od pijetadi*, čija se varijanta nalazi u Lucićevu *Vartlu* pod naslovom *Sedam molitav svetoga Gargura*¹², samo što u našem tekstu ima osam molitava i ne podudaraju se doslovno s onima iz *Vartla*.

Ovom ćemo se prigodom zadržati samo na Marijinskom oficiju, koji je vjerojatno redigirao netko od Marulićevih suvremenika. Jezične crte i Marulićevih stihova i molitveno-psalamskog teksta oficija pripadaju istom jezičnom krugu. Jedina bi razlika bila što u oficijском tekstu nisam zamijetila dvije za Marulića karakteristične riječi: prilog *poni* i dvojinški oblik lične zamjenice za prvo lice *naju* u značenju 'naš', koje se u stihovima iz oficija nalaze.¹³

Za postupak redigiranja tzv. Marulićeva Marijinskog oficija bit će zanimljivo navesti nekoliko usporednica s tekstom najstarijega poznatog hrvatskog molitvenika s kraja 14. stoljeća (VHM), premda se, naravno, ne pretpostavlja da im je neposredan predložak bio zajednički. Te će usporednice pokazati neke leksičke (ne samo crkvenoslavensko-narodne), gramatičke i stilsko-tekstološke razlike. Tako npr.

Slava tebi, Gospodi 2r – Hvala tebi, Gospodine 16¹⁴

Obľubimo lice ńega i u ispovijedanju i u psalmih klikujmo ńemu 2v –

Pritecimo lice ńegovo i ispovidju [u] psalmih pojmo ńemu 17

i car velik vrhu svijeh boga 2v – i kraľ velik svarhu svih bogov 17

sušu osnovasta ruci ńegovi 3r – zemľu postaviše ruke ńegove 18

¹⁰ Među njima i neznatno izmijenjene molitve iz najstarijih dubrovačkih molitvenika: dvije iz VHM (gdje su zabilježene pod naslovom *Molitva mnogo devota od brašanca Božjega* i *Molitva Devota od Gospođe*) i dvije molitve upućene Majci Božjoj iz *Akademijina dubrovačkog molitvenika* (kratica ADM) iz polovine 15. stoljeća (Arhiv HAZU VII-17). Molitve iz ADM objavljene su u *Filologiji* 27 (D. Malić 1996:86–88).

¹¹ V. bilj. 10.

¹² Usp. P. Lucić: *Vartal* (1990, 562–563, orig. str. 333–333v).

¹³ Nisu potvrđene ni u osmeračkom izvanoficijском himnu.

¹⁴ Na prvome mjestu VHM, a na drugome tzv. Marulićev oficij, s oznakom strana originala.

ne žestočite srdac vašijeh 3r — *ne htijte utvarditi sarca vaša* 19
blizu bih rodu semuj 3v — *blizu bih naroda sega* 19
vinu 3v — *vazda* 19
Pjesan 4r — *Himan* 20
sasućih 5r — *mlikosac* 24
Uzveseli se kako žigant na potekući put 6r — *Uzskaka kakono žigant na potečenje puta* 27
Zašto rab tvoj blude njih i u zbludenju njih razdanje mnogo ... od inostranich prosti sluzi tvojemu 7r — *Jerebo sluga tvoj barže njih, u barženje njih plaća mnoga ... od tujih prosti rabi tvomu* 29–30¹⁵
od skrovnich 7r — *od otajnich* 30
Tadaj neporočan budu i očistim se od grijeha najvećega 7r — *Tada ću biti čist od pomaňkanja velika* 30
kako miro izabrano dala si miris blagouhanja 7v — *Kako mira obrana poda miris od slatkosti* 31
prid ložnicom 7v — *prid postilom* 31 itd.

U molitvenim formulama tzv. Marulićeva oficija što se više puta ponavljaju redaktor nastoji izbjeći jednoličnost, te varira bilo red riječi, bilo gramatički oblik, bilo izbor leksema, bilo njihov glasovni sastav. Tako npr.

Gospodine, na pomoć moju pospiši se! 15
Gospodine, na pomaganje moje pospiši! 123
Gospodine, na pomoženje moje pospiši se! 134, 145
*Gospodine, pomoći meni pospiši se!*¹⁶ 155, 180,

ili:

Po togaje Krsta, gospodina našega 141, 152, 197 — *Po tojem Isukrstom, gospodinom našim* 194
... i zvati će se Višnega sin 199 — *... i sin će se Vičnega zvati* 200,
Duh Sveti priprići će tebi 201, 202 — *Duh Sveti u tebi će sajti* 206,
Iziti će šiba od korena Jesova 196 — *Izajti će šiba...* 207, 208 itd.

Ovdje, naravno, neće biti riječi o svim jezičnim osobitostima tzv. Marulićeva oficija. Na svakoj razini bit će odabrane samo one najuočljivije na njegovoj dijakronijskoj, odnosno dijalekatsko-knjiškoj ravnini.

Na slojevitost u tzv. Marulićevu oficiju nailazimo već i na grafijskoj razini. Tako npr. susrećemo one grafijske pogreške koje ukazuju na glagoljički prapredložak, a koje nalazimo i u većini najstarijih latiničkih spomenika.

¹⁵ U navedenom je odlomku zanimljiva obratna upotreba crkvenoslavizma *rab* i domaće riječi *sluga* — svaki je redaktor nastojao izbjeći dva puta uzastopce crkvenoslavizam, ali ga je svaki zamijenio domaćom riječju na drugome mjestu. Osim toga dativni oblik *rabi tvomu* pokazuje tek djelomičnu prilagodbu ženskom auditoriju.

¹⁶ U ovoj molitvenoj formuli dubrovački oficiji pokazuju veću ujednačenost.

Takva je npr. zamjena slova *i* i *o*¹⁷, tako: *frienou* (umj. *frieniu* = *srjenju* 'ljutnji') 19, *blozgne* (= *bližne*) 89. Prvi primjer sadrži još dvije osobitosti: to je jedini primjer u rukopisu u kojemu se slogotvorni *r* piše grafemom *r*¹⁸, dok se u svim ostalim slučajevima bilježi *ar*; drugo je pisanje dugog *f*, koji se javlja još samo u nekoliko primjera u prvoj četvrtini oficija (i sporadično u drugim dijelovima molitvenika): *flauu* (= *slavu*) 26, *spafsa* (čak s naknadno ubačenim *f* prema starijem predlošku; = *spasa*), *uafca* (= *vaša*) 34, *na svaku suitu fstaru* (= *na svaku svitu staru*) 45, *sftan* (= *stan*) 45, *htise doftoiati* (= *hti se dostojati*) 47, *prizifu* (umj. *prifizu* = *prisižu*) 57. Inače se grafem *s* (u glasovnoj vrijednosti *s*, *z*, *š* i rijetko *ž*) bilježi grafemom sličnim našem malom pisanom *s*. Na prvoj strani oficija nailazimo i na jedini primjer pisanja maloga *v*¹⁹: *vpocelo* (= *u/v počelo*) 15, dok se inače piše *u* i veliko *V* (= *u*, *v*). Pod utjecajem je glagoljičke (i ćiriljičke) grafije i primjer *Ogan* (= *ogań*) 102 s grafemom *n* u glasovnoj vrijednosti *ń*, te jedan primjer s grafemom *l* za *ľ*²⁰: *prosuitluchie* (= *prosvitľuce*) 29, kakvih nailazimo vrlo mnogo npr. u *Žićima svetih otaca* i u *Vatikanskom hrvatskom molitveniku*²¹. Obratan slučaj s grafemom *gn* = *n*: *didigna* (= *didina*) 147 nije posve siguran, jer premda lik *didiña* nije potvrđen²², ipak nije isključen. Svi ti primjeri pokazuju da je svjestan grafijski odmak od predloška bilo teško u potpunosti ostvariti.

Na grafijskoj razini još je — kao i u ostalim latiničkim spomenicima — zanimljivo pisanje posuđenica. U ovom su rukopisu u pitanju posuđenice s mogućnošću ostvaraja *clč*, *glj*, *slz*, budući da se navedeni parovi suglasnika pišu istim grafemima: *c* i *č* podjednako se pišu grafemima *c* i *ç*, *j* se osim *s i*, *y*, *ø* piše i *g*, a *z* se osim *sa z* bilježi i *s*. To zaključujemo iz mnogobrojnih neupitnih primjera. Problematične su npr. riječi: *cedar/čedar*, *cepris/čepriis*, *cinanom/činanom*, *tercalterča*²³... Posuđenice s mogućnošću izgovora *slz* pišu se dvojako. Tako se npr. toponimi *Izrael*, *Jerolim/Jerozalin/Jeruzalem* i izvedenice pišu *sa z* i *s*, npr. *Izraela* 126, 128, *Izrael* 67, 136, *izraelschi* 206, 212, *Jerolimie*, *Jerolimie* 127, 161, 164, *Jerolimie* 128, u *Jerolimie* 129, *Jerolimie* 149, *Jeruzaleme*, *Jeruzalem* 160 pored *Israel* 63, 183, *Israela* 184, *israelschim* 67, u *Jerolimie* 38, *jerolimie* 150, *jerolimie* 70, 162 i dr., pri čemu je grafem *z* jednoznačan, a *s* dvoznačan. Ipak primjeri napisani *sa z* upućuju na izgovor

¹⁷ Vidi D. Malić 1992:104.

¹⁸ Kao npr. u *Žićima svetih otaca* — vidi D. Malić 1987.

¹⁹ U drugim dijelovima molitvenika to se slovo u glasovnoj vrijednosti *u* nalazi više puta na početku riječi.

²⁰ Za ujednačavanje latiničke grafije za *l*, *n* i *ľ*, *ń* vidi: D. Malić (1987, 143–144).

²¹ Na temelju vlastita uvida.

²² Vidi AR.

²³ Vidi AR pod navedenim riječima i njihovim izvedenicama, gdje su potvrde iz latiničkih spomenika također nesigurne zbog grafije.

z (dvojaki se primjeri često nalaze jedan pored drugoga). S druge strane, osobna imena s izvedenicama kao *Josef* 198, *Josefu* 199, 204, *MojSES* 211 pišu se samo sa s. Pretpostavljam da je i u tim slučajevima vjerojatniji izgovor z, a pisac je kao i u ostalim latiničkim spomenicima zadržao latinsku (tj. knjišku) grafiju. Isto vrijedi i za riječ *anjel* s izvedenicama, koja se u ovom spomeniku redovito piše s g prema latinskom uzoru, ali kako grafem g u domaćim riječima dolazi i u glasovnoj vrijednosti j, pretpostavljam istu glasovnu vrijednost i u posuđenici, u kojoj se preklapa domaći izgovor i knjiška grafija. Pisac posuđenice i inače rado piše latinskom grafijom²⁴, npr. *Lectiun* (= *lekcijun* – s kombinacijom latinske grafije i odomaćenog lika riječi) 36, 38, 40, *Capitul* (= *Kapitul*) 70 piše sa c dok inače k piše s ch, zatim *Antiph(ana)* 51 pored češćeg *Antifanal/Antifona*, *seraphin* (= *serafin*) 44 i dr.

Svakako je knjiška pojava, najvjerojatnije samo grafijska, pisanje *humiglena* (*umiļena*) 170, *humiglenstuo* (*umiļenstvo*) 172, *humigleno* (*umiļeno*) 196 s h (pored mnogobrojnijih primjera bez h) pod utjecajem latinske riječi *humilis* djelomično podudarna značenja. Na tu pojavu nailazimo od *Šibenske molitve* preko *Žića svetih otaca* do u 17.–18. stoljeće.²⁵

Na pravopisnoj razini, što se tiče prijedložnih izraza i prefikslnih tvorenica, kao i granice osnove i sufiksa, vlada podjednako šarenilo fonološkog i morfonološkog pisanja kao u ostalim spomenicima i na tome se nećemo posebno zadržavati. Ovdje ćemo ukazati samo na jedan pravopisni problem: bezizuzetno tradicionalno, knjiško pisanje sekundarnoga suglasničkoga skupa *čt* (< *čbt*), npr. *čtuje* 21, *počtiše* 21, *čtuju* 42, *čtuje* 43, *počtovanomu* 38, samo s prvih dvadesetak strana rukopisa. Tom se pravopisnom osobitošću ovaj rukopis slaže s Marulićevom *Juditom*, dočim se inače u Marulićevim djelima više-manje podjednako nalaze likovi sa *čt* i *št*.²⁶

Na fonološkoj razini nećemo se zadržavati na općekavskim crtama kao što su *ę* > *a* iza palatala, **d'* > *j*, odnosno za splitsko područje tipičan ikavski refleks jata samo s ponekim ekavizmom, nego na onima koje pokazuju određenu razvojnu dvojnost kao i na nekim pojedinostima karakterističnim za splitski dijalekt koji je u osnovi jezika oficija. Tako je na mjestu nekadašnjih prijedloga/prefiksa *vb/vb-*, *vbzb/vbz-* u ovom spomeniku redovan refleks *u/u-*, *uz/uz*.²⁷ Izuzetak su dva primjera u (ponovljenom) stihu u kojima dolazi prefiks *v-*: *človik se učimivši, priliku našu vze* 110, 186. Poznato je da se Marulić i inače zbog versifikacijskih potreba služio starijim ili indijalekatskim oblicima. Jedini je primjer izvan stiha (koji je očit zaostatak iz nekog sjever-

²⁴ Tako je i u dubrovačkim molitvenicima.

²⁵ Vidi: D. Malić 1973:106; 1993:189; AR s. v. *umiļenstvo*, *umiļeñe*.

²⁶ Vidi: M. Mogoš 1988, 1989, 1993, 1994.

²⁷ Tako je gotovo redovito već u bračkoj *Povaljskoj listini* iz 1250. godine.

nijeg čakavskog predloška²⁸) u antifani *snesena iest ma(ria)* 51, koju treba čitati *Znesena jest Marija* pored *Uznesena jest Marija* 52, *Marija Diva uznesena jest na nebo* 54 i d. S druge strane, u nekoliko se slučajeva javlja prijedložno-prefiksalni lik *va/va-*, koji najvjerojatnije potječe iz čakavsko-crkvenoslavenskog prapredloška, te je, prema tome, knjiškog podrijetla: *va ime tvoje* 56, *Blagoslovimo vas va ime Gospodina* 182, *vazimļe* 212 i možda još koji primjer (pored uobičajenog *vazda* 15 i d., *vazdi* 191 i d.).

Iduća glasovna pojava u kojoj se očituje dvojnost i o kojoj možemo govoriti bilo na ravnini starog/novog, bilo knjiškog/dijalekatskog, jest variranje *l* i *o* na kraju sloga i riječi. Za tu pojavu Mate Hraste kaže da pripada samo štokavskom narječju te da se mora pretpostaviti »da se u Marulićevo vrijeme unosila iz štokavskog zaleđa«. ²⁹ Ipak, za književni jezik treba pomišljati i na mogućnost dubrovačkog utjecaja, kao što u dubrovačkoj pismenosti/književnosti ima nesumnjivih čakavskih tragova. Književne su veze između čakavske Dalmacije i Dubrovnika poznate i nepobitne. U tzv. Marulićevo Marijinskom oficiju na kraju glagolskog pridjeva radnog preteže *-o*, ali nije rijetko ni *-l*. Ponekad dolaze u istoj rečenici, što se može tumačiti i kao slučajni ostatak iz nekog sjevernijeg ili starijeg predloška, ali i kao svjesno variranje starijih i novijih oblika. Tako npr. *ki ni zaman prijal dušu svoju i ni se rotio hinbeno* 32, *Blagoslovil si, Gospodine, zemļu tvoju, odvratio si sužanstvo Jakobovo* 114, *Jer je pokripio zaklope vrat tvojih, blagoslovil je sine tvoje u tebi. Ki je postavio mejaše tvoje...* 164–165 i dr. Za neizmijenjeni *l* na kraju riječi u ostalim riječima potvrde su: *okol* 31, 44, 51, *misal* 50 (u stihu u rimi s *nadišal*, ali odmah dalje u tekstu psalma: *kraļevao, odio* 51), *dil* 128, zatim u rimi *bill/stvoril* 71, *proslavil/postavil/stavil* 168 i dr., te posuđenice *apostol* (G^m) 45 (u rimi s *okol*), *Misael* 63, *tempal* 89, *kapitul* 118, *versikul* 206. Za *l* na kraju sloga potvrda je: *s pribivalci* 125, a za *l > o* potvrde su: *dionici* 64, *dionikov* 87, *diobica* 160, *ohvaono* 211, pa i *tokoj* (od *tolikoj > tolkoj > tokoj > tokoj*) 38, pri čemu posljednja dva primjera sugeriraju dubrovačku provenijenciju. U posuđenica *l* na kraju sloga ostaje nepromijenjen: *anjelskim* 21–22, *balzan (balsan?)* 41, *palma* 40, *psalmi* 23, 109.

Od novijih glasovnih pojava s nešto većom čestotnošću treba spomenuti otpadanje krajnjega *-i*, rjeđe u infinitivu, češće u etičkom dativu, a u stihu i u drugim morfološkim oblicima (imperativu, 2^{id} prez. *si* i dr.), npr. *shranit duše prave* (stih) 46, *A ti se dostojaj čuvat nas* (stih) 49, *usne moje hvalit hoće tebe* 55, *ispraviti će* 86, *Eto ćeš blagosloviti človika* 149, *Tako t' spominah tebe* 56, *A oni t' zaman iskaše dušu moju, ulizu ti u nižña zemļe, pridani t' budu u oblast mača* 57, i

²⁸ U spomenicima sa zadarskog jezičnog područja prefiks *vz-* (< *vъz-*) u suglasničkom se skupu pojednostavnjuje otpadanjem početnoga *v*.

²⁹ M. Hraste 1950:255, gdje se kaže za suvremeni splitski govor da u glagolskom prilogu radnom ima *-a, -ja*.

ću t' osnoval jest Vični 95, *Počitajuć tebe ... pridajemo t' sebe* (stih) 49, *Blažena s' mati koj tu milost Bog stvori* 21 (stih), *U tvoje ga s' krilo nosila* 37, *ti s' Otcu vični Sin* (stih) 46, *toga si rodila... toga s' zadojila* 71 (stih), *uzvis'* (u rimi s *uvis*) 48–49, *Spasi, Gospodine, / puk svoj i blagoslov' ... gori ga k sebi zov'* 48 (stih) i d., te u složenici *morebit* 136 (3×).

Za promjenu $m > n$ na kraju riječi potvrde su malobrojne³⁰: *s tobom* 16, *buden* 93, *zazoven* 325, *cinamon i balzan (balsan?)* 41, *serafin* 44 i možda još koji, dok se primjeri s $m > n$ na kraju sloga, kao *zancica* 137 pored *od zamčice* na istoj strani, *cinbale* 70, *tenpal* 76, u *tinpanu* 68 pored *timpanom* 70, te *jerosolinska* 70, 162 pored *jerosolimska* 150, mogu tumačiti kao posljedica pogrešnog razrješavanja title iz predložka, ali nije isključena ni glasovna promjena.

Među pojedinačnim glasovnim crtama treba istaknuti pojavu sekundarnoga skupa *šč < šč*³¹ u *iščućih* (zapravo *iščučih*³² – graf. *ischiuchih*³³) 33 (2×), koja se u spomenicima (orto)grafijski vrlo rijetko registrira.

Sažimanje u ličnih zamjenica tipa: *duša ma* 57, *oči tve, od utrobe tve* 83 (stih), te dodavanje naveska -j na zamjeničke i priložne oblike na samoglasnik tipa: *ke koli čtite toj* 14 (2×) (stih – u rimi s *koj, pokoj*), *pamet naša ovaj* 50 (stih – u rimi s *dostojaj*), *tokoj* (pored *tako* u istoj rečenici: *I tako u Sioni potvrjena bih, i u gradu posvećena tokoj*³⁴ *počinuh*) 38 moglo bi se pripisati utjecaju dubrovačke poezije.

Među dijalekatskim crtama spomenut ćemo još samo neke pojedinačne primjere: *rebac* 137 (s pojednostavnjivanjem početnog suglasničkog skupa *vr > r* i *re < ra*), *otreslih* 148 (također s *re < ra* ali i s crsl. prefiksom *ot-* umj. *od-*, što upućuje na crsl. prapredložak); *vikomnie* 176 (s disimilacijom); *meu* na više mjesta u stihu i prozi (s ispadanjem intervokalnoga *j*); *ockornio* 213 (s promjenom suglasničkoga skupa *sk > ck*); *daž* 60, 164, 211 (s pojednostavnjivanjem završnog suglasničkog skupa otpadanjem *j*); *na kunplitu* 179, *lekcijun* 36, 38, 40, *na kupirtah* 181 (posuđenice s promjenom *o > u*) i dr.

Na morfološkoj razini posebno je zanimljiv jedan deklinacijsko-konjugacijski problem. Naime, uz redovite vokativne oblike s određenim nastav-

³⁰ Hraste (1950:256) drži da do te glasovne pojave dolazi tek krajem 16. stoljeća, ali sporadičnih potvrda ima već od 14. stoljeća.

³¹ Prvi poznati primjer te pojave zabilježen je u *Povaljskoj listini: Rašćin od Raška* (D. Malić, 1988:97–98).

³² Za *s* u čakavskom sustavu vidi: M. Moguš 1977:74–78.

³³ Fancev transkribira kao: *iščučih* (Djela JAZU 31:81).

³⁴ Na drugome mjestu u istom kontekstu čakavski lik: *takoje* 129. Takvih zamjeničkih i priložnih likova na -je (< *-d'e, stsl. -žde) nalazimo dosta u sjevernijim čakavskim spomenicima, npr. *Odlomku Korčulanskoga lekcionara* i *Žićima svetih otaca* – usp. D. Malić (1992:113,114). Navedeni navezak -j vjerojatno je istoga podrijetla, nastao otpadanjem krajnjega samoglasnika u pojačajnoj čestici -je.

cima vrlo je zastupljen i vokativ jednak nominativu, najvjerojatnije pod latinskim utjecajem, kao npr. *Zdrava, Marija*³⁵ 39 i d. S druge strane, u redovnoj je upotrebi 3. lice (jednine i množine) imperativa jednako drugom licu. Na taj način nastaju konstrukcije u kojima se teško razabire radi li se o drugom licu imperativa s vokativom ili o trećem licu s nominativom, budući da nema interpunkcijskog obilježavanja vokativa. Tako pored sigurne konstrukcije 2. l. + vokativ, kao npr. *Bog, pomiluj nas i blagoslovi nas i prosini licem svojim svrhu nas* 58, *Raduj se, Marija!* 97, *Veseli se, Marija Divo!* 101, *Primi rič, Divo Marija!* 203, *Ne boj se, Marija!* 199, 200, 204, 207, imamo, osobito u psalamskom tekstu, i konstrukcija u kojima to na temelju samih jezičnih pokazatelja nije sigurno, npr. *Pripivajte Bogu, sva zemlja!* 53, *Blagoslovite, daž i rosa, Gospodina! Blagoslovi, svaki duh Gospodiń, Gospodina!* 60, *Stresi se prid licem ņegovim, sva zemlja!* 99, *Veselite se, nebesa, i raduj se, sva zemlja!* 100, *Hvalite, dica, Gospodina!* 158, *Ufaj, Izrael, u Gospodina!*³⁶ 185 itd., odnosno u molitvenom tekstu: *Molitvami i dostojanjem blažene Marije, vazda dive, i svih svetih dovedi nas, Gospodin, u kraljestvo nebesko* 96, 109 i d., *Kraļica nebeska, veseli se!* 214 i sl. Prema tome, u tim smo primjerima stavili zareze koji označuju vokativ po našim izvanmorfološkim saznanjima (na temelju latinskog, odnosno suvremenog biblijskog teksta). U psalmu 66_{4–7} imamo primjer za obje navedene konstrukcije: *Povidajte tebe puci, Gospodine, spovidajte tebe puci svikolici! Veselite se i radujte se, narodi! ... Spovidajte tebe puci, Bože, spovidajte tebe puci svikolici. Zemļa poda plod svoj. Blagoslovi nas Bog, Bog naš. I bojte se ņega svi kralji zemļe!* 58–59, gdje vokativi *Gospodine* i *Bože* pokazuju da je uz *puci* 3^{mn} imperativa. Zatim slijedi rečenica s aoristom: *Zemļa poda plod svoj*, a aoristom s nominativom ali jednako i imperativom s vokativom može se tumačiti idući odsječak: *Blagoslovi nas Bog, Bog naš* ili: *Blagoslovi nas, Bog, Bog naš!*, dok bi u posljednjem odsječku prema suvremenom prijevodu (*Neka ga štujtu svi kraljevi sovjetski!*) uz *svi kralji* trebalo pretpostaviti 3^{mn} imperativa. Sigurno je 3. l. imperativa u primjerima: *I vapaj moj k tebi dođdi* 78, odnosno *...do tebe dođdi* 77, 81 i d., *sramujte se svi ki se klańaju rukotvorenju* 103, *pomńa bud* tebi 111 (stih), *Gospodin čuvaj ulaženje tvoje* 127, *budi meni po riči tvojoj* 203, 205, *Oćutite svi tvoju pomoć ki godi ćtuju tvoj sveti spomenak* 42, *Budite t' ugodne pisni ke t' pojemo* 49 (stih) i dr.

Kad vokativ nije jednak nominativu, u imenica ženskog roda razlikuju se nastavci nepalatalne i palatalne deklinacije, npr. *Blažena si, divo Marije!* 39 i *Blažena jesi, sveta divo Marije!* 41, *Blažena Bogurodice, Marije divo!* 76, *kraļice* 82, *danice* 82, *odvitnice* 83 itd.

³⁵ Tako i u dubrovačkim molitvenicima.

³⁶ Primjeri se mogu razumjeti i kao 3. lice + nominativ, tj. *neka pripivo Bogu sva zemļa, neka daž i rosa blagoslove Gospodina, neka svaki duh Gospodiń blagoslovi Gospodina, neka se prid licem ņegovim strese sva zemļa* itd.

Očito se radi o Marulićevu stihotvornom postupku kad 3^{mn} prezenta *riju* rimuje s 1^d *kriju* (od *kri* umj. *karv*): *i ki se verno riju / dojdose u pokoj / za te prolivši kriju* 45. U Marulićevu jezičnom sustavu taj bi oblik glasio: *karovu*. Primjer pokazuje da je Marulić poznao stari oblik imenica *v*-osnova na *-i*, zadržavši zbog potreba rime nominativni *-i* i u instrumentalu.

U tzv. Marulićevu oficiju nailazimo i na stari N^{mn} *u*-deklinacije *sinove* 89, 148 pored *sini* 149, te analoški *popove* 63.

U G^{mn} muškoga roda pored nastavaka *-Ø* i *-ovl-ev* vrlo je frekventan i nastavak *-i*, koji je inače u čakavskim spomenicima 14. i 15. stoljeća dosta rijedak³⁷, a za koji Hraste kaže da je rijedak i u Marulića³⁸. Npr. *u odvitanje apostoli tvojih Petra i Pavla* 80, ... *i apostoli tvojih Petra i Pavla i ostalih apostoli obarovanjem nas čuvaj* 190–191, a na drugome mjestu: ... *i apostolov tvojih Petra i Pavla i ostalih apostolov stražom nas obaruj* 142, *molitve od apostoli* 210, *obeseliše tebe hčere kraļi* 88, *za voļu sudi tvojih* 103, *Kako oči slug u ruke gospodari njih* 135, *posrid neprijateļi tvojih* 156, *na očitovanje narodi* 188, *u sarcu neprijateļi kraļevih* 87 pored *od neprijateļ* 74, 75 i dr., te samo jednom zamijećen G^{mn} na *-a*: *od ruk grišnika*³⁹ 104, koji se može tumačiti dubrovačkim knjiškim utjecajem.

U svezi *Duh Sveti* pridjev se mijenja kao u većini starijih spomenika (14. i 15. stoljeća) po neodređenoj promjeni, npr. *Slava Ocu i Sinu i Duhu Svetu* 43, 204, *u jedinstvo Duha Sveta* 81, 122, 154, 179, *u jedinstvu Duha Sveta* 144, *i zača od Duha Sveta* 208, ali u stihu: *Sina jošće tvoga ... i Duha Svetoga* 46, *Ocu sve-mogomu ... i Duhu Svetomu* 171, te na samom kraju oficija iza riječi *FINIS* i vedute s Veronikinim rupcem: *Duha Svetoga milost prosvitli srce i pamet našu*⁴⁰ 214. U nominativu je određeni oblik: *Duh Sveti pripriiti će* 196, 201, 202 (2x) i d.

U zamjeničko-pridjevskoj deklinaciji javlja se dvojnost starijeg (dvojin-skog) i novijeg (množinskog) oblika uz imenicu *oči*: *ni su se uzvoignuli oči moji* 184 pored *vidiše oči moje* 188.

U konjugaciji treba spomenuti dočetak *-t* u 3. l. jednine i množine prezenta, kao knjiški rekvizit. Međutim, za razliku od sjevernijih čakavskih spomenika, gdje je etički dativ rijedak, ovdje je ponekad teško lučiti radi li se o 3. l. na *-t* ili o prezentskom liku bez toga dočетка i okrnjenom etičkom dativu⁴¹, koji je u ovom tekstu znatno zastupljen. Gotovo su sigurni primjeri za 3. l. s *-t*: *I usta moja navistet hvalu tvoju* 15 (prva strana oficija), *Kakono tova i tustila napunit se duša moja* 56, *Dovedut se kraļu divice nakon ne, bližne dovedut*

³⁷ Na temelju vlastita uvida.

³⁸ M. Hraste 1950:257.

³⁹ U suvremenom tekstu: ... *iz ruku opakih*.

⁴⁰ Primjer pripada među navedene konstrukcije u kojima je teško odrediti radi li se o 3^d imperativa s nominativom ili o 2^d imperativa s vokativom. Ovdje je vjerojatnija prva mogućnost: *Neka milost Svetoga Duha prosvijetli...*

⁴¹ Enklitike se redovno pišu zajedno s prethodnom riječju.

se tebi. *Donesut se s veseljem i s radostju, dovedut se u tempal kraljev* 89, *Bog u sridi nega, ne ganet se* 92 i dr. Da pokažemo kako je teško ralikovati te oblike, navest ćemo Fancevljevu transkripciju: *i ulizet kralj od slave ... i ulizet(i) kralj od slave* 34 (Ps. 23₇₋₉), gdje je oba puta isti gramatički oblik⁴², ali i: *A oni t' zaman iskaše dušu moju, ulizut(i) u nižna zemlje: pridani t' budu u oblast mača, razudet jih lisice*⁴³ 57, gdje prema dva sigurna dativa – *oni t'*, *pridani t'* treba čitati i: *ulizu ti, razude t'* (Ps. 62₁₋₁₁). Zanimljiv je primjer neposredno prije ovoga (u Fancevljevoj transkripciji): *I u zakriženje pazuh tvojih uzraduju se, pritišće se duša ma za tobom* 56–57 (Ps. 62/8), u kojem se zapravo radi o 1^{id} prezenta⁴⁴, pa se postavlja pitanje da li je upotrijebljeno 1^{id} prezenta (u futurskoj funkciji) + etički dativ (tj. *uzraduju t' se*) ili je dočetak -t shvaćen kao knjiški dočetak glagolskih oblika na samoglasnik⁴⁵. Treća je mogućnost da redaktor oblik na -u nije prepoznao kao 1^{id} prezenta, nego ga je uzeo kao 3^{mn}, dodavši mu knjiški dočetak -t.

Iz navedenih se primjera razabire da se futur svršenih glagola i u ovome tekstu izriče prezentom. Takvi su i primjeri: *Gospodine, usni moje otvoriš* 15, *i u imanju Gospodiņu pribudem* 36, *Tako blagoslovim tebe za života moga i va ime tvoje umijem ruke moje* 56, *Jerbo ispravi okoliš zemlje, ki se ne krene* 100, *Razmi ako Gospodin uščuva grad* 147 (dalje u istom psalamskom tekstu možda jedini primjer za stari čakavski futur iskazan perfektivnim prezentom glagola *biti* i glagolskim pridjevom radnim: *Razmi ako Gospodin bude čuval grada* 163 – Ps. 126₁), *rastuće u dan svoj kralj* 157. Ipak redovan je način izricanja futura pomoću infinitiva i prezenta (uglavnom enklitičkog) pomoćnoga glagola *htjeti* npr. *tada ću biti čist* 30, *tko će stati na goru* 32, *dojti ćeš* 47 (stih), *Usne moje hvalit hoće tebe, hvaliti će te usta moja* 55–56 (s alternacijom punog i enklitičkog oblika pomoćnoga glagola), *misliti ću* 56, *radovati će se, veseliti će se* 68, *ispraviti će* 86, *poželiti će* 88, *klañati će se* 88, *moliti će* 89, *narediti ćeš* 89, *Luke će saviti i razbiti oružje* 93, *spomenuti ću se* 94, *Dobrovoljno ću posvetilišće prikazati tebi i ispoviditi ime tvoje, Gospodine* 113, *čuti ću* 115, *padati će* 117, *postaviti će* 117, *dojti će* 213 i dr.⁴⁶ U zavisnoj rečenici potvrđen je futur nesvršenoga glagola tvoren infinitivom i perfektivnim prezentom pomoćnoga glagola *biti*: *Ako moji ne budu gospodovati, tada ću biti čist* 30.

Među glagolskim oblicima za prošlost imperfekt nisam zamijetila, aorist

⁴² U suvremenom tekstu: *da uniđe Kralj slave*.

⁴³ F. Fancev u Djela JAZU 31:83.

⁴⁴ Suvremeni tekst: *kličem u sjeni krila tvojih*.

⁴⁵ U Odlomku Korčulanskoga lekcionara, *Žićima svetih otaca, Zadarskom i Ranjininu lekcionaru* dočetak -t kao obilježje trećega lica javlja se i u aoristu i imperfektu – vidi: D. Malić 1992:110; M. Rešetar 1898b:163.

⁴⁶ Primjeri pokazuju da se neokrnjeni infinitivni likovi upotrebljavaju bez obzira na položaj enklitike.

je još dosta zastupljen, ali je najčestotniji perfekt i time se ovaj spomenik razlikuje od starijih i sjevernijih čakavskih spomenika. Prevladavanje perfekta očito je novija jezična crta. Primjera je mnogo i nije ih potrebno navoditi.

Zanimljivo je spomenuti participe prezenta (u pridjevskoj i priložnoj funkciji) glagola III. i IV. vrste na *-uč(-i, -e)*, koji ukazuju na dijalekatsku crtu: 3^{mn} prezenta na *-u*, npr. *ishoduć 27, veseluće 29, prosvit[[uj]uće 29, slovuć 43, dobrozvonuće 70, bojućih 116 i d.*, premda se nalaze i oblici na *-eć(-i, -e)*, npr. *noseći 39, veseleći 49, hvaleći 53, veselećih 95 (2x) i d.*, koji očito potječu iz predloška.

Vjerojatno je lokalna crta particip pasivni *Uznita jest 112* pored češćega (knjiškog?) *uznesena 54, 129, 164, 166 i d.*

Na granici je morfološke i sintaktičke razine upotreba punih oblika prezenta pomoćnoga glagola *biti* u perfektu i imenskom predikatu, što je očito knjiška crta, naslijeđena u hrvatskim latiničkim spomenicima iz glagoljičke crkvenoslavenske tradicije.⁴⁷ Razumljivo je da se navedeni oblici češće tvore enklitičkim oblicima pomoćnoga glagola i oni su stilski neobilježeni, dok oni prvi imaju izrazitu stilsku obilježenost. Npr. *Gospodine, Gospodine naš, koliko čudno jest ime tvoje 25–26, Gospodiña jest zemlja 31, Jere od tebe isteklo jest sunce pravedno 42, Svidočastva tvoja od velika virovanja jesu 52, Stresla se jest zemlja 92, i ñu t' jest osnoval Višni 95, Kako veselećih nas pribivališće jest u tebi 95 (2x), Svitlost istekla jest 104, Obeselio se jesam 127, Marija Diva uznesena jest na nebeskoj komori 129 i dr.*, odnosno s variranjem punog i enklitičkog oblika: *Razlila se jest milost u usnih tvojih. Zato blagoslovil je tebe Bog 96* i nešto dalje: *Razlila se je milost u usnih tvojih 130*, ili u antifani *Znesena jest Marija... 51* i odmah dalje: *Uznesena je Marija 52*, gdje je očito da je prvi primjer ostatak iz sjevernijeg predloška⁴⁸, koji je bio pod izrazitijim crkvenoslavenskim utjecajem, a drugi je redigiran prema tadašnjoj splitkoj upotrebnoj normi. Ti su puni oblici pomoćnoga glagola smješteni uvijek iza riječi na koju se odnose, često na samom kraju rečenice, što je također crkvenoslavenska crta i pokazatelj stilske obilježenosti.

Tvorbena razina i ovoga spomenika odlikuje se velikom zastupljenošću glagolskih imenica na *-je* (i za apstraktne i konkretne pojmove), koja je kao književnojezična odlika pod crkvenoslavenskim utjecajem zastupljena u svim ranim hrvatskim latiničkim spomenicima.⁴⁹ Navodim primjere samo s prvih strana oficija: *u srjenju 19, po vrime iskušnja 19, navišćenjem, napuñenjem, želinjem 22 (stih), tvorenje prsti tvojih 24, svrhu stvorenja ruk*

⁴⁷ Vidi: D. Malić 1992:111–113.

⁴⁸ Već spomenut lik *znesena* (< *vznesena*) prema *uznesena*.

⁴⁹ Vidi: D. Malić 1992:114–115; 1995:20–21.

tvojih 25, tvorenja ruk njegovih 26, navišćuje utvarjenje 27, Nisu riči ni govorenja 27, Po svoj zemlji projde zvoñenje ñih 27, na potećenje puta 27, izašastje ñegovo i sritanje ñegovo 28, povelinje Gosporiñe 29, Pomañkanja tko razumi? 30 itd.

Tvorbeno je zanimljiva imenica *Bogurodica*, koja se uporedo s *Bogorodica* javlja duž čitavog teksta. To je inače vrlo slabo potvrđena riječ.⁵⁰ Očito se radi o sraslici (posvojni dativ *bogu + rod-ica*⁵¹). Tvorba je ili knjiška ili je vrlo stara i sačuvana samo u reliktima.⁵²

Kao književnojezične tvorbe mogu se spomenuti još neke složenice i sraslice, kao *bogoljubnih 77, dobroćincem 133, 143 i d., dobrozvonuće 70, harlopišućega 85–86, poluwirstva 101, rukovetnicah 69, rukotvorenju 103 i dr.*

U tvorbi pridjeva zastupljene je tvorba sufiksom *-en(i)* i u pridjeva koji su i u čakavskim i u štokavskim (dubrovačkim) spomenicima običniji na *-an(i)*, npr. *prezvođen 55, rožen 107, zvizđen 54* pored u čakavskim spomenicima običnog *pravđen 63, te gvozđen 69, vitren 66*. Vjerojatno je pojačana zastupljenost sufiksa *-en(i)* obilježje lokalnoga govora.

Na sintaktičkoj razini zanimljivo je spomenuti dvije frekventne crte upotrebe padeža, od kojih je jedna ($A = G$) knjiška⁵³ i rjeđa, a druga ($A = L$, odnosno $L = A$) vjerojatno dijalekatska (supstratska)⁵⁴ i češća. Primjeri za $A = G$: *Tri psalmi podpisani govore se u nedilju ... a ostali inih dan 23* (tekst molitvenih uputa), *zabudi puka tvoga 88, navistite od dne do dne spasa ñegova 97, Znana učini Gospodin spasa svoga 106, spasa tvoga daj nam 115, ki čuva Izraela 126, Zašćiti, Gospodine puka ovoga 131* i dalje u istom molitvenom tekstu ... *puka tvoga 176, Razmi ako Gospodin bude čuval grada 163, ki nenavidite Siona 181, jer vidiše oči moje spasa tvoga 188* i dr. Zanimljiv je primjer u kojemu je objekt u akuzativu, ali njegov atribut u obliku koji je jednak genitivnom: *Zašćiti, Gospodine, puk tvoj, ufajuća u odvitjanje apostoli tvojih 80*.

⁵⁰ U starocrkvenoslavenskom nije potvrđena – vidi: ML, SA, gdje su tog tipa tvorbe potvrđeni samo pridjevi: *bogumilь, bogumrězьkь*. U AR s. v. *Bogurodica* samo je jedna potvrda dubrovačke provenijencije (prema Daničićevu rječniku, a tamo dolaze još samo *bogulubim, bogulubiv, bogumati*, sve s dubrovačkim potvrdama), a u AR još *bogumio* sa srednjodalmatinskim i dubrovačkim potvrdama.

⁵¹ Isto je tako rijetka tvorba: posvojni genitiv *boga + rod-ica > bogarodica*. U AR također samo jedna dubrovačka potvrda iz 14. stoljeća, a riječ je potvrđena i u poljskom (SJP).

⁵² Zanimljivo je da se javlja i u prvoj poznatoj poljskoj pjesmi na narodnom jeziku *Bogurodzica Dziewica*, za koju se drži da je njezin najstariji dio nastao u 13. stoljeću (SJP).

⁵³ Nalazimo je podjednako i u hrvatskim glagoljičkim i u latiničkim spomenicima, pa se očito radi o grčko-latinskom utjecaju.

⁵⁴ Vjerojatno prve poznate potvrde ($I = A$) pruža bračka *Povaljska listina* iz 1250. – vidi: P. Šimunović 1972:55; D. Malić 1988:177–179.

Primjeri za A = L i L = A: Služite Gospdinu u veselje 53, Marija Diva uznesena jest na nebeskoj komori 54, svaka cvatuća na zemlju 62, Na svezanje njih ... u rukovetnicah 69, Ki s tobom žive i kraluje u jedinstvo Duha sveta 81, 178–179, 197 pored ... u jedinstvu ... 79, 144, Milost tvoju, Gospodine, u pameti našoj uli 84, Prista kraljica na desnu tvoju u odiću pozlaćenu 88, ki ufaju u Gospodinu 137, žena tvoja kako loza u stranu hiže tvoje 149, Vernih duše, po milosrdje Božje počinite u miru 179, 193, Ufa duša moja u Gospodinu, ufati će Izrael u Gospodinu 183, Duh Sveti sajeti će u tebi 196, Eto ćeš začati u utrobu 200, i kraljevati će u hižu Jakoba 201, 207, Duh Sveti priprijeti će u tebi 201, 202, Duh Sveti u tebi će sajeti 206, 209, kako zgora u ini laudi 208 i odmah dalje: kako zgora u inih večerňah 208, po ku dostojni bismo prijati tvorca života 209–210 i dr.

Dijalekatska je značajka (pod romanskim utjecajem) upotreba genitiva s prijedlogom *od* umjesto odnosnog genitiva ili pridjeva, koja se javlja ne samo u prozi nego i u stihovima, npr. *blagoslovljen plod od utrobe tvoje* 26, 38, *miris od slatkosti* 31, i *ulizet kralj od slave* 34, *slatka petja od guslenja* 35, *I uzdviže moć od spasenja nam* 73 i dr., te u stihu: *Ti si kralj od slave* 46, *ti s' vatra od svitlosti* 72, *mati s' ti od milosardja* 111, *vrimo od smarti* 111, u *vrimo od smarti* 186.

Već je spomenuta upotreba etičkoga dativa. U ovom spomeniku on je dosta frekventan, za razliku od sjevernodalmatinskih čakavskih spomenika. Osim spomenutih, evo još nekih primjera: *Taj ti će prijati blagoslov od Gospodina* 32–33, *Tako t' spominah tebe* 56, *I nu t' osnoval jest Vični* 95, *čuva Gospodin duše svetih svojih, od ruk grišnika oslobodi ti njih* 104, *vele ti sta duša moja* 125, *Evo t' neće drimati ni spati ki čuva Izraela* 126, *Kakono strile u ruku jakoga, tako t' su sinove otreslih* 148 i d., odnosno u stihu: *tebe ti hvalimo* 43, *tebi ti serafin* 44, *sin koga s' rodila da je t' ga proslavil* 168. To bi mogla biti lokalna jezična odlika.

Knjiška je crta upotreba množine srednjega roda za izricanje sveobuhvatnosti i neodređenosti, a nalazimo je također i u glagoljičkim i u ćiriličkim spomenicima, pa je očito grčko-latinskog podrijetla. Npr. *svaka si podložio pod noge negove* 25, *ki s' svaka nadišal* 50, *Blagoslovite, svaka cvatuća na zemlju Gospodina* 62, *Slavna su rečena od tebe, grade Božji* 94, *Veseliti će se poļa i [sva] ka su na njih* 100, *Jer mi velika učini ki moguć jest* 173 i dr.

Zanimljiva je zamjena sintagme *prava sarca* u *prav srca* i sl. u funkciji rečeničnog subjekta ili objekta na mjestu neizrečene imenice *ľudi* ili *svi ľudi*, odnosno njihova atributa ako je koji od navedenih rečeničnih dijelova izrečen zamjenicom totaliteta. Pri tome se deklinira *prav*, odnosno drugi atributi, a *sarca* ostaje nepromijenjeno. Tako npr. *Svitlost istekla je pravedniku i pravim sarca veselje*⁵⁵ 104, *I dićite se svi pravi sarca* 79, 142, 176, 190 ali i: *I dićite se svi prava sarca* 120, 131, *Radujte se pravedni sarca* 152, *Blagoslovite,*

⁵⁵ Fancev čita: *i pravi srca veseli se* (Djela JAZU 31:89).

sveti i umišeni sarca, *Gospodina* 63 i dr., odnosno *Nezloban ruk* i *čista sarca*, *ki ni zaman prijal dušu svoju* 32.

Vjerojatno je knjiška (pod latinskim utjecajem?) upotreba lične zamjenice umjesto povratne: *On stvori nas, a ne mi nas* 53 (Ps. 99/3). Tako je i u *Akademijinu dubrovačkom molitveniku* iz polovine 15. stoljeća na strani 11r, te u *Dubrovačkom psaltiru* iz 16. stoljeća, dok u starijem dubrovačkom *Vatikanskom hrvatskom molitveniku* stoji: *On stvori nas, a ne mi sebe* 22v.⁵⁶ Prema tome, to je inačica koja je vjerojatno nastala ispravljanjem prema latinskom tekstu psalama, a kružila je pri prepisivanju molitveničkog teksta od Dubrovnika do Splita⁵⁷.

Što se tiče leksičke razine, naprijed su već spomenuti neki crkvenoslavizmi. U tekstu se može naći još pokoji, ali su rijetki, npr. *oddojen* ('dojenče') 185, *uprazniti se*⁵⁸ (pren. 'umiriti se, prestati') 93 i još poneki. Crkvenoslavenski se utjecaj više očituje na tvorbenoj razini (mnogobrojne imenice na *-je*, poneke na *-stvo*). Spomenute su već i za Marulića karakteristične riječi *poni* 47, 83 i *naju* ('naš') 82, 83, 110, 185, što se nalaze samo u stihovanim dijelovima oficija. Kao leksem možemo uzeti i G^{mn} zamjenice *ki* u značenju 'čiji', što se i inače susreće u čakavskim spomenicima: ... *i ostalih apostolov stražom nas obaruj, kih nauci dao si nam biti virnim* 121. Među leksemima tradicionalno mjesto ima zamjenica **saj* (potvrđena samo u kosim oblicima), npr. *s truda sega* 14 (stih), *naroda sega* 19, *s zemlje se* 83 (stih), *kakovo bi se pozdravljenje* 200 i dr. Nije sigurno da li je ona iz crkvenoslavenskog naslijeđa ili iz starijeg jezičnog sloja, ali da je zastarjela, pokazuje jedan zanimljiv primjer ispravljanja: *od se dobe sada ter do vika* 185, gdje se sintagma *od se dobe* zamjenjuje (ili tumači) običnijim prilogom *sada*. Vjerojatno su knjiški (crkvenoslavenski?) oblici glagola **živsti: ki s tobom žive i kraľuje* 79, 81, 85, 144 i d., *ki živeš i kraľuješ* 120 i d., *sve vike ki žive* 112, 186 i sl., ali ipak i: *ki s tobom živi i kraľuje* 122, gdje je očito svakodnevni razgovorni oblik prodro u molitveni tekst. Isti je molitveni tekst s oblicima glagola *živsti* potvrđen već od 14. stoljeća.⁵⁹ Zanimljivo je da za Dubrovnik Petar Budmani⁶⁰ navodi da su u Dubrovniku (2. pol. 19. stoljeća) u upotrebi infinitivi *živjeti*, *živjeti*, a ostali su oblici od glagola *živsti*. Možda je to isto vrijedilo i za zadarsko i splitsko područje. U ovom se tekstu ne javlja lik *meč*, koji inače dolazi u Ma-

⁵⁶ U prvom tiskanom, također dubrovačkom, molitveniku pak stoji: *On učini nas, a ne oni (!) nas* 19v — vidi: Djela JAZU 31:12,197,258.

⁵⁷ Iz sjevernijih područja zasad nema poznatih molitveničkih tekstova.

⁵⁸ Crsl. Psalam 45₁₁: *Uprazdnite se i razumeite ěko az' esm' B(og)č* — J. Vajs 1916: 57.

⁵⁹ Npr. u *Odlomku Korčulanskoga lektionara* — vidi: D. Malić 1989:12 i d. u obrednom tekstu; 1994:176.

⁶⁰ P. Budmani 1883:175.

rulića, nego samo lik *mač* 57 i d. Nije sigurna inače nepotvrđena riječ *velića*: *Hvalite néga po mnoštvu velićé*⁶¹ *négove* 70 (lat. ... *magnitudinis eius*).

Među domaćim riječima ima riječi izrazito knjiški obilježenih, kao npr. *dotečenje*⁶² 213, *obitanje*⁶³ ('obećanje') 187, *odvitanje*⁶⁴ ('odgovor') 177, *opotaknutje* ('posrnuće') 126, *pohvađenje* 137, *produženje* ('produžetak') 52, *životovanje* ('život, življenje') 55 i druge već spominjane imenice na *-je*; *pravstva* 87, *uľudstvo* 15, *moľenik* 78 i dr. U bogatu oficijском leksiku ima dosad nepotvrđenih riječi. Neke se odlikuju svojom (praslavenskom) starinom, ali su se kasnije izgubile iz upotrebe, a neke su pak ona crvena nit koja povezuje najstarije spomenike hrvatske pismenosti na narodnom jeziku sa suvremenim jezičnim stanjem. Od njih ćemo izdvojiti samo neke, npr. *bedra* 86, **brićí*⁶⁵ ('čuvati') 29, *barženje* ('čuvanje') 29, *díľa*⁶⁶ ('radi, zbog') 86, *diobica* ('dioništvo', lat. 'participatio')⁶⁷, *dionik* ('sudionik') 64, ('sudrug') 87, *govornik* 57, *gusle* 70, *hudoba* ('zlo') 178, *istino* ('istinито')⁶⁸ 78, *jańac* 212, *kupina* 211, *kolino* ('pleme, narod') 128, *laćan* 174, *morebit* 136, *narav* ('rod', lat. 'genus')⁶⁹ 212, *obara* ('obrana, čuvanje') 177, *obiostar* (*obioštar*?)⁷⁰ ('zaoštren s obje strane') 68, *obujati* 202, *odvitnica* 83, *okol* ('zemaljski krug')⁷¹, *okoliš* ('zemaljski krug')⁷² 99, *ohvaon*⁷³ ('ohol, ponosit') 211, *osvim*⁷⁴ ('osim') 206, *podmet* ('široka vrpca na donjem dijelu suknje')⁷⁵ 89, *pohvalan*⁷⁶ ('hvale

61 Graf. *ueliche*, premda se *ć* obično bilježi sa *chi*, pa nije sigurno nije li u pitanju pogreška.

62 U ovom se odjeljku navodi samo po jedan primjer za pojedinu riječ, i to u nominativu.

63 U AR potvrđen samo *objet/obit* s. v. 1. *objet*.

64 U AR potvrđen samo *odvjet/odvit* s. v. 1. *odvjet*.

65 U kontekstu: *Jerebo sluga tvoj barže níh*. U *barženje níh plaća mnoga* — u VHM: *Zašto i rab tvoj blűde níh i u zblűdenju níh razdanje mnogo* 7r.

66 AR navodi s.v. *dijela*, a ER s.v. *djelo*, te kaže da je baltoslavenska i sve-slavenska riječ. U Marulića je uz oblik *díľ* dobro zastupljena — vidi: M. Moguš (1988, 1989, 1993).

67 Riječ u navedenom značenju nije potvrđena.

68 U upotrebi do kraja 18. stoljeća.

69 U navedenom značenju potvrđeno od 2. polovine 16. stoljeća.

70 Nepotvrđeno.

71 U AR s. v. 3. *oko* pod *b*. s potvrđama iz Marulića, Menčetića i Lucića.

72 AR pod 1. *b*) 'krug neba, zemľe' s potvrđama od Bernardina do kraja 18. stoljeća.

73 Riječ dosta slabo potvrđena, u navedenom liku s *o* < *l* izrazito dubrovački obilježena — vidi: AR s.v. *ohvalan*.

74 Od prasl. *osvěnъ*.

75 Kontekst: *u podmetih zlatih okolo odivena šarotinami* (Ps. 44₁₄). U VHM: *u resih zlatih odjevena, priukrašena* 10r.

76 Potvrđeno od 17. stoljeća. — Za lik *usp. ohvaon*.

dostojan⁷⁹) 98, *poľubiti* ('zavoljeti')⁷⁷ 162, *pominak*⁷⁸ ('spomen') 141, *posmarknuti*⁷⁹ 136, *pribivališće* 196, *prisobna*⁸⁰ ('trudna, noseća') 203, *razmi* 198, *potribľiv*⁸¹ ('potrebit') 1, *rigati* ('navirati na usta' – preneseno o riječima) 85, *rukovet* 146, *rukovetnice*⁸² ('lisice') 69, *shrana*⁸³ ('mjesto gdje se što čuva') 77, *spomenak*⁸⁴ ('uspomena') 42, *stariti*⁸⁵ ('brinuti se') 42, *svitlina* 199, *šarotina*⁸⁶ (vjer. 'šarena tkanina ili haljina') 89, *šiba*⁸⁷ ('žezlo') 87, *tov*⁸⁸ ('pretilina') 56, *tujinac* 113, *tustilo*⁸⁹ ('salo, loj, pretilina') 56, *trščica*⁹⁰ ('trstika') 85, *uľudan*⁹¹ ('krasan, lijep; skladan; ugodan, ljubak, mio') 150, *utori* ('utorak')⁹² 85, *zaklop* ('sprava za zatvaranje') 165, *zamčica* ('zamka') 137, *zapustiti* ('spustiti?')⁹³ 138, *zguliti* ('oderati, počupati')⁹⁴ i dr. Među navedenim primjerima ima deminutivnih likova bez deminutivnoga značenja: *pominak*, *spomenak*, *trščica*, *zamčica*. Ima potvrda i za naporednu upotrebu istoznačnica (amplifikaciju) *kakono znaš i viš* 48 (stih), *Kakono tova i tustila napunit se duša moja* 56.

⁷⁷ U navedenom značenju dolazi od 15. do 18. stoljeća.

⁷⁸ Potvrđeno tek od 17. stoljeća. – U kontekstu: ... *kino svete Bogorodice pominak činimo*.

⁷⁹ Nepotvrđeno. Kontekst: *Morebit bi voda posmarknula nas* (Ps. 123,) – suvremeni tekst: *voda bi nas podavila*.

⁸⁰ Graf. *brisobna*, što također upućuje na stariju latiničku pisarsku tradiciju, u kojoj je bila moguća zamjena *p* i *b* pod latinskim utjecajem.

⁸¹ U imeničkoj funkciji u kontekstu: *Uzdvižuci od zemľe potribľivoga*.

⁸² U AR potvrda samo iz VHM.

⁸³ Obilno potvrđeno od Bernardina do kraja 18. stoljeća. U kontekstu: *Marije Divo vikovaňa, tempal si gospodiň, shrana Duha Sveta*.

⁸⁴ U kontekstu: ... *ki godi čtuju tvoľ sveti spomenak*. – Usp. naprijed: *pominak*.

⁸⁵ U AR potvrđeno samo u liku *starati* – ovdje potvrđeno 2nd imperativa *stari*.

⁸⁶ Vidi kontekst pod *podmet*. U AR dolazi samo iz Luke Bračanina, u istom psalamskom kontekstu: *u svitah pozlaćenih, obastrta šarotinami* i dalje: ... *zaogrnutu šarotinami*. – Suvremeni tekst (Ps. 44_u): ... *u haljinama zlatom vezenim. U haljini od veza šarena kralju je dovode*.

⁸⁷ U AR potvrde tek iz kraja 18. stoljeća.

⁸⁸ U AR potvrde iz Marulića i Zoranića.

⁸⁹ U AR potvrda iz Luke Bračanina.

⁹⁰ U AR potvrde iz Marulića i Zoranića.

⁹¹ Npr. u kontekstu: *Lipa si i uľudna, hći jerozolimska* 150.

⁹² Nepotvrđeno u tom značenju. U AR dolazi samo u značenju 'drugi'. Ovdje u kontekstu: *Ovi tri psalmi govore se u utori i u petak*.

⁹³ Donekle odgovara značenju u AR pod *c*. 'dopustiti, dati' s potvrdom iz Zuzerija. Dolazi u kontekstu: *Jer neće zapustiti Gospodin šibu grišnikov svarhu dila pravednih* – suvremeni tekst: *I neće vladati žezlo bezbožničko nad udesom pravednih* (Ps. 124₃). Lik *zapustiti* mogao je nastati prepisivanjem s glagoljičkoga: *spustiti*, pri čemu je slabi poluglas zamijenjen s *a*, a za s i z u starijim se latiničkim spomenicima upotrebljavao isti grafem *f*, te je nastao grafijski lik *fapustiti*, koji je redaktor ovog oficija razumio kao *zapustiti*.

⁹⁴ U kontekstu: *Budite kako seno na kupirtah, ko pri ner se zguli, posahne* (Ps. 128₆).

Zanimljiva je upotreba imenice umjesto pridjeva, npr. *Uzradovaše se hćere Jude*⁹⁵ 103, *Smola sam*⁹⁶, *da lipa hći jerozolina* 162.

Stara je hrvatska (katolička) posuđenica *krst* (u značenju 'krštenje'), *Krst*, *Isukrst* ('Krist'), npr. *krst nam je dan* 172 (stih), *poznali smo Krsta, sina tvoga* 85, *po togaje Krsta, Gospodina našega* 141, 152, *po tojem Isukrstom, Gospodinom našim* 194, *Da dostojni budemo obitanja Krstova* 84 i d.⁹⁷, kao i *križ* u značenju lat. 'crux': *za muku i križ ņegov* 85. Starinu pokazuje oblik posuđenica *kerubin*, *serafin*: *tebi ti kerubin ... tebi ti serafin* 44 (stih).⁹⁸

Crkvena je terminologija uglavnom latinska, prilagođena domaćim glasovnim zakonima, npr. **adven(a)t*⁹⁹ 195, *antifona* 23 i *antifana* 31, *himan* 20, *invitatorij* 16, *kandalora* 209, *kapitul* 70, *kunplita* 206, *lekcijun* 36, *nona* 206, *oficij* 15, *prima* 110, *psalam* 23, *Septuagezima* 16, *terca (terča?)* 123, *veras* 15, *versikul* 206 i možda još koji, ali može se upotrijebiti i domaći (prevedeni) termin, kao *Na šestu*¹⁰⁰ 134, *Na hvale veras* 50 i *Na laude i na vrimena an[tifana]* 204. Za *na Magnificat antifana* 196 (izgovor *mañifikat*) može se ipak pretpostaviti da se misli na latinsku riječ, kao što su latinski i naslovi stihovanih himni. Od domaćih termina još dolaze: *blagoslov* 40, *jutarña (jutriña?)* 15, *molitva* 78, *navečerje* 195, *petje*¹⁰¹ (*Petje Blažene Marije Divoice* 172, *Petje Simuna pravedno* 188, *Petje anjelsko* 193), *Vazmi* ('Uskrs')¹⁰² 16, *večerña* 155.

Navest ćemo ovdje i neke od posuđenica iz općeg leksika, koje potječu što iz domaćega govora, što iz biblijskog teksta: *balina*¹⁰³ ('kit' – hiperikavizam) 62, *balzan (balsan?)* 41, *cedar (čedar?)* 40, *cimbala (čimbala? – 'vrsta svirala')* 70, *citara (čitara? – 'vrsta svirala')* 70, *čepriš ('čempres')* 40, *drakun ('zmaj')* 66, *dramatnica ('neplodnica')* 159, *hiža*¹⁰⁴ 198, *karstalad*¹⁰⁵ 165, *kasija*¹⁰⁶ 87,

⁹⁵ U VHM: *ćeri judajske* 15a, u ADM: *kćeri žudijeske* 4r, a tako i u *Franjevačkom dubrovačkom molitveniku* (FDM) s kraja 16. stoljeća (Djela JAZU 31:9, bilj. 8 uz psalam 96).

⁹⁶ Lat. *Nigra sum*, pa prema tome nije posljedica udešavanja prijevoda prema latinskom tekstu, kako bi se moglo pomisliti. – U VHM 51v–52r i ADM 43v: *Crna jesam*...

⁹⁷ Vidi AR s. v. *križ*, 1. *krst* 3., 2. *Krst* i ER s. v. *Krist*, *križ*.

⁹⁸ Prema hebrejskom pluralu – vidi: ER s. v. *serafin*. Nalazimo ih također u *Odlomku Korčulanskoga lekcionara* – vidi: D. Malić 1994:193.

⁹⁹ Potvrđen Gjd: *od adventa*.

¹⁰⁰ Graf. *sestu* – lat. *sexta*.

¹⁰¹ U dubrovačkim molitvenicima: *pjesan*, *pjesanca*.

¹⁰² U kontekstu: *Znaj da po Vazmih do Septuagezime govoriš: Aleluja! a od Septuagezime do Vazmih govori se: Hvala tebi, Gospodine...* – u AR *nepotvrđeno*.

¹⁰³ Od lat. *balaena*.

¹⁰⁴ Praslavenska posuđenica.

¹⁰⁵ U AR *kristalad* upućuje na *gristalad*, a tamo kaže da je od grč. γροσταλλος, odnosno lat. *crystallum*, *crystallus*, s potvrđama za Dubrovnik i Dalmaciju od 16.

*kupirta*¹⁰⁷ ('krov') 181, *mira* ('miris') 87, *organ* ('vrsta svirala') 70, *platan* ('platan') 41, *plokata*¹⁰⁸ ('gradski trg') 41, *psalterij* 68 i *psaltir* 70 ('vrsta svirala'), *rosica* ('ružica') 40, *skala* ('stuba') 72, *škoda* ('šteta') 203, *tamjan* 87, *tempal* ('hram') 213, *timpan* 70 i *tinpan* 68 ('vrsta svirala'), *turan* ('toranj') 128 i dr.

Jezična raščlamba Marijinskoga oficija što se pripisuje Maruliću pokazuje u svojem molitveno-psalamskom tekstu pripadnost istom književnojezičnom krugu kao i njegovi stihovani dijelovi, što se smatraju neprijeporno Marulićevima. Ipak neke sitne razlike postoje. U stihovima se javljaju neke za Marulića karakteristične riječi, neki noviji morfološki oblici, odnosno oblici upotrijebljeni iz versifikacijskih razloga, kojih u ostalim dijelovima oficija nema. U molitveno-psalamskom tekstu pak nailazimo na neke grafijske tragove starijih predložaka, na poneki zaostatak leksičkih crkvenoslavizama, poneku sjeverniju/stariju jezičnu crtu, kao i na tekstovne veze sa starijim hrvatskim (dubrovačkim) Marijinskim oficijima. Fancev je Maruliću pripisao redigiranje oficijskog teksta. Međutim, mnoge nejasnoće u tekstu, koje su mjestimice i veće od onih što za njih znamo iz dubrovačkih oficija, navode nas na pitanje: kako je moguće da tako značajan pisac latinskih djela kakav je bio Marulić u svoje vrijeme nije pri redigiranju psalamskog teksta našao bolja, jasnija, ako već ne pjesnički nadahnutija rješenja od svojih prethodnika, te pobuđuju opravdanu sumnju i u njegovo redigiranje oficijskog teksta.

S druge strane, ovaj oficijski tekst potiče na ponovna razmatranja o značajkama književnoga jezika stare i starije hrvatske književnosti. U našoj je jezičnopovijesnoj znanosti prevladano mišljenje o tome da je određeno književno djelo odraz dijalekatske govorne situacije kraja u kojem je nastalo, a koje je prisutno i u ranijim raščlambama Marulićeva jezika.¹⁰⁹ Stoga su se Marulićevi štokavizmi tumačili utjecajem štokavskoga zaleđa u splitskoj čakavštini. Međutim, upravo ovakvi oficijski tekstovi odražavaju njihovu neprestanu fluktuaciju kroz raznodijalekatske sredine i ukazuju na književno-

---

stoljeća i značenjem 'manje cijenjen dragi kamen'. U našem je primjeru strani slijed $ri > r > ar$, a značenje je preneseno 'tuča, grad'. U VHM: *golost*; u ADM i FDM: *gristalad*.

¹⁰⁶ Vrsta biljke, lat. *cassia*.

¹⁰⁷ U AR s.v. *kupijerta* od tal. *coperta*, vjer. preko dalmatoromanskog, $se > \check{e}$, te sa značenjem 'krov na kući' s napomenom da se govori u Dubrovniku i da je potvrđeno od 17. stoljeća. U našem primjeru sekundarni $\check{e} > i$.

¹⁰⁸ AR kaže da je riječ »tamna značenja i postađa« i navodi primjer iz istarske narodne pjesme, iz kojega se razabire mjesno značenje, kao i u primjeru iz oficija: *uzvišena bih polag vod na plokatah*. ER s.v. *plaka* tumači kao posudenicu iz novo-grčkog $\pi\lambda\acute{\alpha}\tau\alpha$ preko dalmatoromanskog *placca* s promjenom $a > o$ i značenjem 'popločen trg u gradu' i potvrdama za Split, Korčulu i Istru.

¹⁰⁹ Vidi: M. Hraste (1950. i tamo navedenu literaturu).

jezični utjecaj jednih sredina na druge. Pa kako u dubrovačkim molitvenicima i ranoj dubrovačkoj poeziji ima nesumnjivih čakavskih utjecaja, tako ima i dubrovačkih u čakavskima. U ovom smo ih oficiju našli nekoliko, a pri detaljnijoj rašlambi sigurno bi ih se otkrilo i više, kao što bi ih se otkrilo i u drugim čakavskim spomenicima. Pritom je udio lokalnoga govora u nenormiranom književnom jeziku naše stare književnosti nezaobilazan, ali nije jedina njegova sastavnica.

Literatura

- Budmani, P(ero). 1883. Dubrovački dijalekat, kako se sada govori. *Rad JAZU* 65, 155–179.
- Daničić, Đuro. 1863–1864. *Rječnik iz književnih starina srpskih*. Biograd. *Djela JAZU*, knj. 31, Zagreb : JAZU, 1934.
- Fancev, Franjo. 1933. Nova poezija Splitsanina Marka Marulića. *Rad JAZU* 245, 1–72.
- Fancev, Franjo. 1934. Latinički spomenici hrvatske crkvene književnosti 14 i 15 v. i njihov odnos prema crkvenoslovenskoj književnosti hrvatske glagoljske crkve. Uvod u: *Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir – dva latinicom pisana spomenika hrvatske proze 14 i 15 vijeka*. Zagreb : JAZU (Djela JAZU, knj. 31), I–CII.
- Hraste, Mate. 1950. Crtice o Marulićevoj čakavštini. *Zbornik Marka Marulića*. Zagreb : JAZU (Djela JAZU, knj. 40), 243–277.
- Kolumbić, Nikica. 1990. Trogirski »Vartal« i njegov sastavljač Petar Lucić, u: *Petar Lucić, Vartal*. Split : Književni krug.
- Malić, Dragica. 1973. Šibenska molitva (Filološka monografija), *Rasprave Instituta za jezik* 2, 81–190.
- Malić, Dragica. 1988. *Povaljska listina kao jezični spomenik*. Zagreb : Hrvatsko filološko društvo.
- Malić, Dragica. 1989a. Grafija i pravopis hrvatskog latiničkog rukopisa 14. stoljeća »Žića svetih otaca«. *Rasprave Zavoda za jezik* 15, 129–177.
- Malić, Dragica. 1989b: Prilog istraživanju hrvatske latiničke književnosti 14. stoljeća – Odlomak Korčulanskoga lekcionara [Pokušaj čitanja i (orto)grafijska obilježja]. *Croatia – Prinosi proučavanju hrvatske književnosti* 31–32, 7–56.
- Malić, Dragica. 1992. Crkvenoslavenska jezična tradicija u hrvatskim latiničkim rukopisima 14. stoljeća. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 18, 99–117.
- Malić, Dragica. 1994. Rječnik Odlomka Korčulanskoga lekcionara. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 20, 155–196.
- Malić, Dragica. 1995. Tvorba riječi u »Odlomku Korčulanskoga lekcionara«. *Fluminensia* 2 (god. 7), 17–36.

- Malić, Dragica. 1996. Hrvatski latinički molitvenik Arhiva HAZU. *Filologija* 27, 63–96.
- Miklosich, Franz. 1862–1865. *Lexicom palaeoslovenico-graeco-latinum*. Vindobonae. — Kratica: ML.
- Moguš, Milan. 1977. *Čakavsko narječje*. Zagreb : Školska knjiga.
- Moguš, Milan. 1988. Rječnik Marulićeve »Judite«. *Sabrana djela Marka Marulića* 1, Split : Književni krug.
- Moguš, Milan. 1989. Rječnik Marulićeva prijevoda »Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja taščin segasvitnjih«. *Sabrana djela Marka Marulića* 9, Split : Književni krug.
- Moguš, Milan. 1993. Rječnik Marulićevih »Pisni razlikih«. *Sabrana djela Marka Marulića* 2, Split : Književni krug.
- Moguš, Milan. 1994. Rječnik Marulićevih »Dijaloških i dramskih tekstova. *Sabrana djela Marka Marulića* 10, Split : Književni krug.
- Rešetar, Milan. 1898. Primorski lekcionari XV. vijeka, *Rad JAZU* 134, 80–160, i 136, 97–199.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb : JAZU 1880–1976. — Kratica: AR.
- Sadnik, L. und Aitzetmüller, R. 1955. *Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten*. Mouton & Co. 'S-Gravenhage — Kratica: SA.
- Skok, Petar. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–IV. Zagreb : JAZU. — Kratica: ER.
- Słownik języka polskiego*. Tom I: A–G. Warszawa 1900. — Kratica: SJP.
- Šimunović, Petar. 1972. *Toponimija otoka Brača*. Supetar.
- Vajs, Jos(eph). 1916. *Psalterium palaeoslovenico croatico-glagoliticum*. Pragae.

Language layers of so called Marulić's Marijinski oficij

Summary

From the prayer book attributed to Marko Marulić the author singles out Marijinski oficij for analysis. The language analysis shows that the prayer and psalm text of the office and Marulić's poetic translations belong to the same literary and language sphere and it confirms the presupposition that the office is based on older protographs. Some language features point to the further northern and/or older origin of the texts (with Old Church Slavonic traits), while other language features lean on the Split vernacular of Marulić's time. The influence of Dubrovnik (literary) language can also be noticed.

Ključne riječi: Marko Marulić, marijinski oficij, jezični slojevi, crkvenoslavenski, dubrovački utjecaj
Key words: Marko Marulić, Marian officium, language layers, Church Slavonic words, influence of Dubrovnik